

ÇEŞİTLİ ÇÖZÜCÜ AJANLARIN DENTİN YÜZEY ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yasemin Benderli¹ Taner Yücel²

Yayın kuruluna teslim tarihi : 11.10.1994

Yayına kabul tarihi : 7.9.1995

Özet

Çalışmamızda, çeşitli asit solüsyonlarının dentin yüzeylerinde oluşturduğu yüzey görünümünün incelenmesi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Materyal olarak sürmemiş yirmi yaş dişleri kullanılmış, bu dişlerin 1/3 oklüzal seviyelerinden alınan dentin kesitler ile modeller elde edilmiştir. Her diştten, belirtilen seviyedeki kesitlerden dört örnek hazırlanmıştır. Yüzey hazırlıkları için dört farklı asit solüsyonu (fosforik asit %37, maleik asit %10, sitrik asit %10 + ferrik klorid %3, Na-EDTA %10) çeşitli sürelerde (15 san, 30 san, 60 san) uygulanmış, her solüsyonun farklı süreleri, aynı diştten elde edilen kesitlerdeki dört eşit parça üzerinde tatbik edilmiştir. Dentin yüzeyleri SEM ile incelenmiş, her yüzeyin x3000 büyütmedeki görüntüleri, fotoğrafları elde edilerek tespit edilmiştir.

NaEDTA solüsyonu 60 san'lik uygulamada yüzeyden çok ince bir tabakanın kalkmasını sağlarken, maleik asidin 30 ve 60 san'lik uygulamaları ile artan şiddette madde kaldırılabilmiş, bunun yanında kanal tıkaçları korunmuştur. Fosforik asit ve sitrik asit-ferrik klorid solüsyonlarının 30 ve 60 san'lik uygulamaları ile kanal ağız açıklıklarını arttıran ve tıkaçları kanalların derin kısımlarına kadar ve bazı bölgelerde tümüyle ortadan kaldıran şiddetli ölçüde madde kaybına yol açılırken, 15 san'lik uygulamaları, sadece yüzeydeki 'smear' tabakası (birikinti tabakası)'nın kalkmasını, özellikle ferrik klorid-sitrik asit solüsyonu, dentin tıkaçlarının korunmasını sağlamıştır.

Dentin yüzeyindeki çözümlerin süreye bağlı olarak arttığı gözlenirken, SEM fotoğrafları incelendiğinde, dentin yüzeyinde meydana gelen aşınmaların, uygulanan solüsyonun yapısına bağlı olarak farklılıklar ortaya koyduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Dentin yüzeyi, "smear" tabakası, yüzey hazırlığı, asidik solüsyonlar.

THE EVALUATION OF SURFACE TREATMENT EFFECTS OF VARIOUS ACID SOLUTIONS ON DENTINE SURFACE

Abstract

The treatment of dentin surfaces, the bonding of restorative materials to tooth tissues and decreasing of microleakage are very important for longevity of restorations. Because of these, in this study, the evaluation of the various acid solution effects on dentin surfaces was aimed. Unerupted third molars were used and the teeth were sectioned through the occlusal one third. Four different acid solutions (phosphoric acid 37%, maleic acid 10%, citric acid 10% + ferric chloride 3%, Na-EDTA 10%) were applied with various etching times (15 sec., 30 sec., 60 sec.) on dentine surfaces. According to SEM microphotographs (x3000), the dissolution effects of all acid agents on dentin surfaces were obtained very different from each other related to their structural properties and etching times.

Similar dentine surfaces were obtained by the application of phosphoric acid or ferric chloride / citric acid for 60 seconds. The surface appearances showed that 'smear' layer completely removed; peritubular dentine removed resulting in increased size of tubular orificies.

After following 15, 30, and 60 seconds application of the acids, the similar surface appearances were reported by using maleic acid for 60 seconds, phosphoric acid for 15 seconds and ferric chloride/citric acid for 15 seconds. These surfaces showed that smear layer partly removed; orificies of most tubules open or partially open.

Key words: Dentin surface, 'smear' layer, surface treatment, acidic solutions.

1 Doç Dr İ Ü Diş Hek Fak Konservatif Diş Tedavisi Bilim Dalı

2 Prof Dr İ Ü Diş Hek Fak, Konservatif Diş Tedavisi Bilim Dalı

Son yıllarda, diş dokularının yapısal özelliklerine uyum gösteren tedavi materyallerinin yaygınlaşması sonucu, dişin özelliikle mine ve dentin dokularını iyileştirmeye yönelik çalışmalar ağırlık kazanmıştır (1-4, 6-14, 17).

Restoratif diş hekimliği çalışmalarında dentin yüzeyi, cam iyonomer simanı vb. kimyasal bağlanma özelliğinde olan veya bağlayıcı ajanlar vb. mikroretansiyon sayesinde diş dokusuna tutunabilen materyallerin başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Kavite preparasyonu esnasında, dentin yüzeyinin mikrokristalin "smear" tabakası ile örtülmesi, bu tabakanın tümüyle kaldırılıp kaldırılmaması ve hangi durumun daha başarılı bir bağlanma sağlayacağı sorularını ortaya çıkarmıştır (4,5,9,10).

Frezlerle kavite hazırlığı yapılmış dentin yüzeyindeki kalıntıların, dentin parçacıkları, birikintiler ve mikroorganizmalardan ibaret bir tabaka olduğu belirlenmiştir (4). Kavite preparasyonu sırasında oluşan ve tüm dentin yüzeyini kaplayan 0.5-15 µm kalınlığındaki mikrokristalin 'smear' tabakası, bağlanmaya olan etkisi yönünden çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiştir (4-10, 15). Bu tabakanın kaldırılmasının, polikarboksilat, cam iyonomer simanları ve bağlayıcı reçineler gibi bazı restoratif dolgu materyallerinin diş bağlanmasını artırdığı, hatta cam iyonomer simanları için bu artışın yaklaşık iki kat değerinde olduğu saptanmıştır (16).

Asitler ve demineralize edici solüsyonlar ile "smear" tabakasının tümüyle kaldırılmasının, hazırlanan dentin geçirgenliğini artırmakla beraber, pulpa dokusunun olumsuz şekilde etkilenmesine, dentin kanallarının potansiyel bakteri hücumunu artırdığı ortaya konmuştur (4, 12, 14).

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu, "smear" tabakası kaldırıldıktan ve dentin kanalı tıkaçları uzaklaştırıldıktan sonra, dentin yüzeyinin nemlenmesi ve bu durumun bağlanma şiddetine etkisidir. Bu konuya çözüm getirebilmek için son zamanlarda, dentin kanal ağızlarının tam olarak açılmadan, yüzeydeki "smear" tabakasının tannik asit, maleik asit gibi maddelerle uzaklaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (2, 3, 8).

Bu çalışmada, farklı solüsyonların farklı sürelerde, dentin yüzeylerinde oluşmuş "smear" tabakası üzerine etkilerinin ve etki şiddetlerinin birbiri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmada, ağız içinde sürmemiş 12 adet yirmi yaş dişinden yararlanıldı. Çekilen dişler hemen %0.9'luk salin (serum fizyolojik) solüsyonuna kondu ve 1 saat içinde kesimleri tamamlandı. Dişler, oklüzal 1/3'ten kesit elde edilecek şekilde kesildi ve her dişten elde edilen yaklaşık 3 mm'lik disk şeklindeki diş modeli, düşük devirde elmas separe ve su yardımı ile dört eşit parçaya bölündü.

Çalışmamızda, 4 farklı çözücü solüsyon; fosforik asit (%37), Na-EDTA (%10), maleik asit (%10), sitrik asit (%10) + ferrik klorid (%3), üç farklı sürede uygulandı. Her bir dişten elde edilen 4 parçanın biri, frezle hazırlandığı şekilde hiç bir işlem yapılmadan bırakıldı, diğer parçalara (her bir diş için bir solüsyon seçilerek) solüsyon 15, 30 ve 60 saniye sürelerle fırça ile uygulandı.

Diş parçaları, 5 saniye yıkanıp, 5 saniye kurutulduktan sonra, belirtilen sürelerde asit solüsyonları uygulandı. Daha sonra 15 saniye yıkanıp, 15 saniye kurutularak işlem tamamlandı. "smear" tabakası oluşturulacak parçaların üzerinden sadece 10 saniye elmas frezle geçildi.

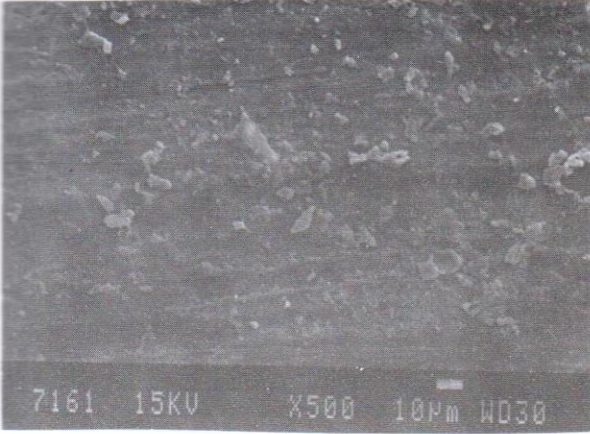
Hazırlanan diş parçalarının, SEM ile incelenmesi, TÜBİTAK Gebze Araştırma Merkezi'nde yapıldı. Parçalar önce ultrasonik aletinde temizlenip, ışık altında kurutuldu. Daha sonra yüzey kaplama aygıtında* 10⁻² atmosfer vakum altında, 300-400° A kalınlığında altın ile kaplandı ve SEM ile (15 KV gerilim altında) ikincil planda farklı solüsyonların, farklı sürelerde dentin yüzeylerinde oluşturduğu değişikliklerin x3000 büyütmede mikrofotografı çekildi.

BULGULAR

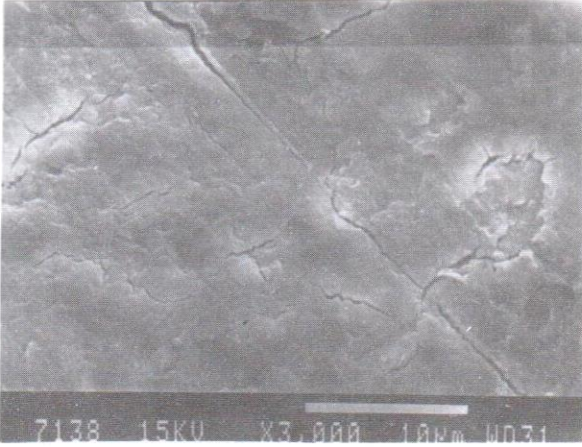
Çalışmada yer alan asit solüsyonlarından Na-EDTA hariç, fosforik asit, maleik asit, sitrik asit-ferrik klorid uygulamalarında, dentin yüzeyinde süre ile doğru orantılı bir yıkım elde edildi. Bunun sonucu, hiç bir solüsyon uygulanmamış dentin yüzeyleri (Resim 1,2) ile karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, solüsyon uygulanan dentin yüzeylerinde kaldırılan "smear" tabakası miktarının ve dentin kanal ağız açıklıklarının süreye bağlı olarak arttığı gözlemlendi.

* Edwards Sputter Coater: 515 VB

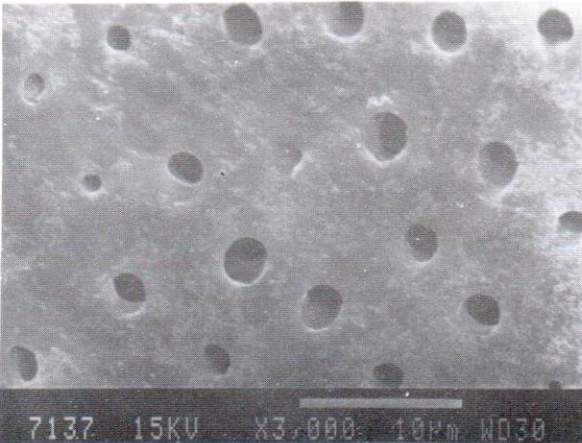
Resim 1. Düşük devirde çelik frezle kesilmiş dentin yüzey görüntüsü

Resim 2. Yüksek devirde elmas frezle kesilmiş dentin yüzey görüntüsü

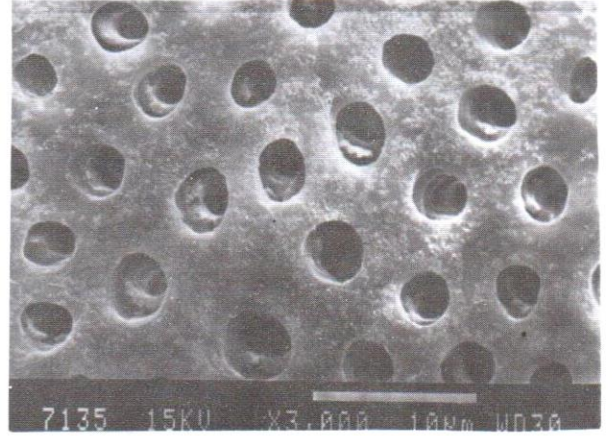

Resim 3. 15 san. fosforik asit (%37) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

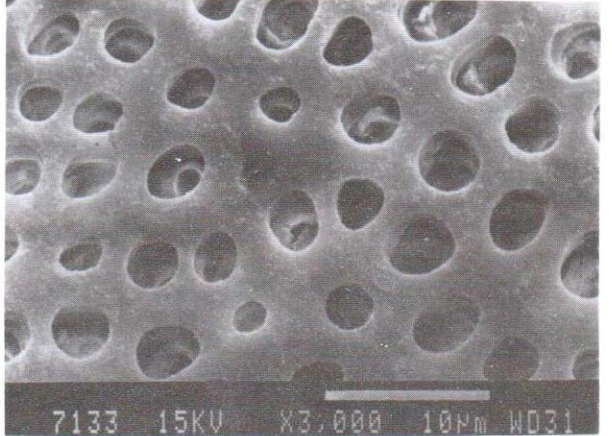

Dentin yüzeyine %37'lik fosforik asit uygulaması, "smear" tabakasının çok etkili bir şekilde yüzeyden uzaklaştırılmasını sağladı. 15 saniye %37'lik fosforik asit uygulamasında, "smear" tabakası, dentin yüzeyinden uzaklaştı ve dentin kanal ağzları, belirgin bir şekilde açıldı (Resim 3). 30 ve 60 saniye fosforik asit uygulamaları, "smear" tabakasının kaldırılması ve dentin kanal ağzlarının tamamen açılmasının yanısıra, kanal ağzlarının giriş bölgelerinde kuvvetli asit nedeniyle aşınmasına yol açtı (Resim 4,5).

Resim 4. 30 san. fosforik asit (%37) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

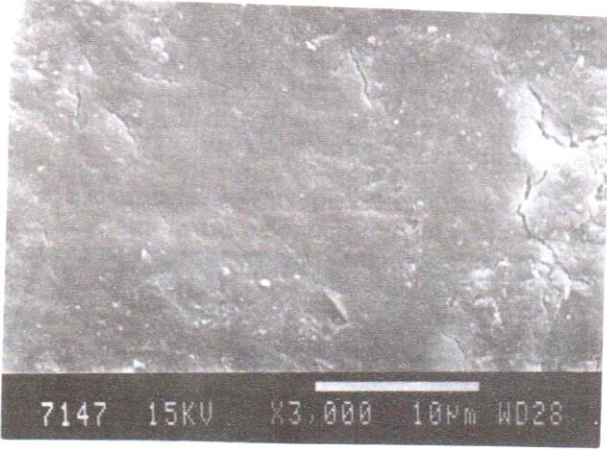
Resim 5. 60 san. fosforik asit (%37) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

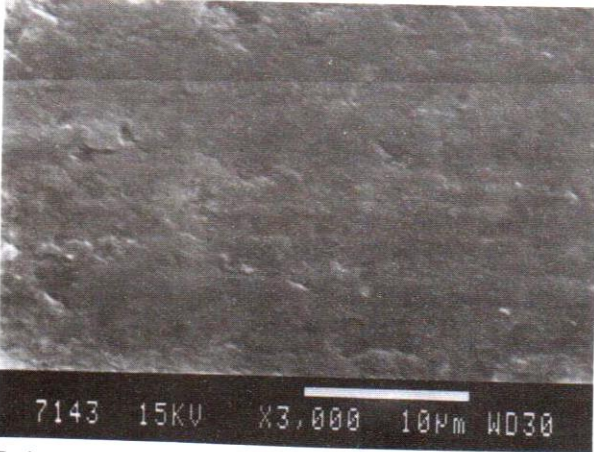
%10'luk Na-EDTA solüsyonunun 15 saniye uygulanması sonunda elde edilen dentin yüzeyi ile solüsyon uygulanmamış dentin yüzeyi arasında hiç bir fark gözlenmedi (Resim 6,7). 30 saniye ve 60 saniye Na-EDTA uygulanması sonucu, "smear" tabakasının bir miktar uzaklaştırıldığı, dentin kanal ağzlarının gölge şeklinde belirginleştiği ve 'smear' tabakasının kanal ağzlarına rastlayan böl-

gelerinde çatlamların meydana geldiği belirlendi (Resim 8,9).

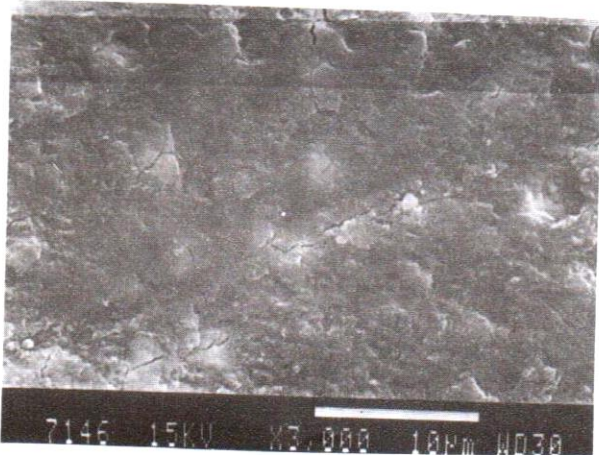
Resim 6. Hiçbir işlem yapılmamış dentin yüzeyi görüntüsü (NaEDTA uygulanan, aynı dişin 4 parçasından, hiçbir işlem yapılmadan bırakılan diş parçası)

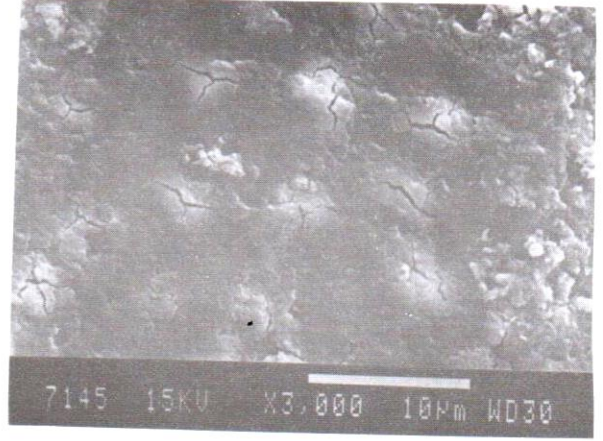
Resim 7. 15 san. NaEDTA (%10) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

Resim 8. 30 san. NaEDTA (%10) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

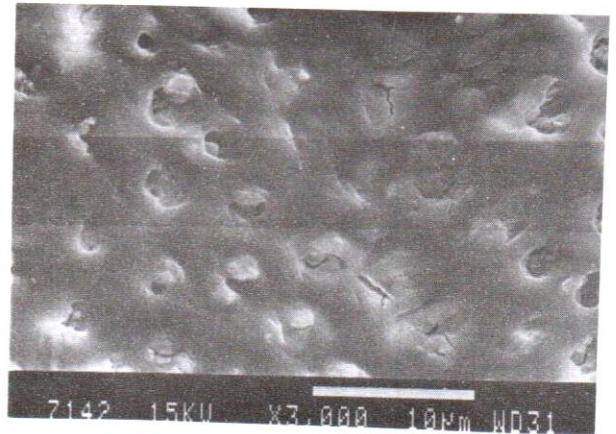

Resim 9. 60 san. NaEDTA (%10) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

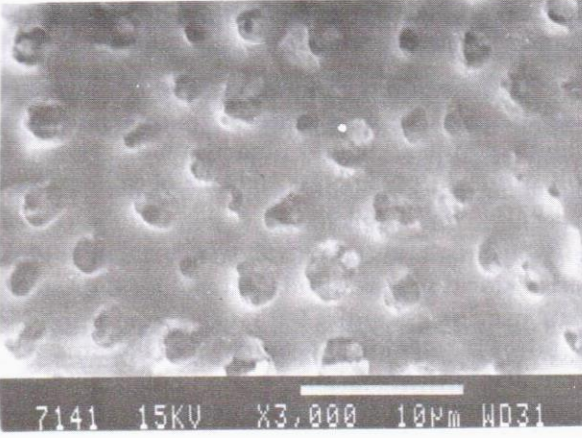

%10'luk maleik asidin uygulama süresine bağlı olarak, dentin yüzeyini çeşitli şiddetlerde etkilediği izlendi. 15 saniyede "smear" tabakasının tüm dentin yüzeyinde sadece kanal ağzlarının giriş bölgelerinden kısmen uzaklaştığı gözlemlendi. (Resim 10). 30 saniyelik uygulamada kanal ağzlarının girişinin biraz daha belirginleştiği (Resim 11), 60 saniyelik uygulamada ise dentin yüzeyinin "smear" tabakasından tamamen temizlendiği, sadece açılan kanal ağzlarının girişinin altındaki bölgelerde "smear" tabakalarına rastlandığı izlendi (Resim 12).

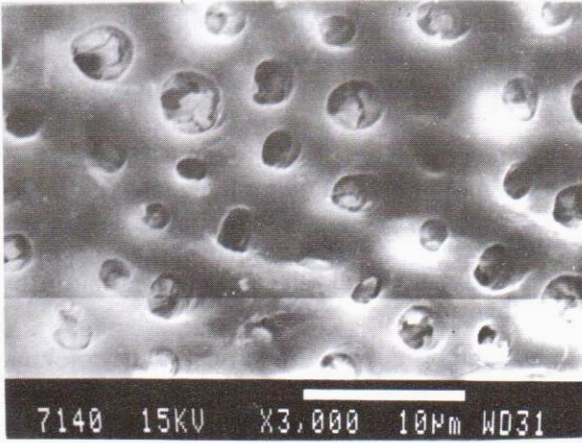
Resim 10. 15 san. maleik asit (%10) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

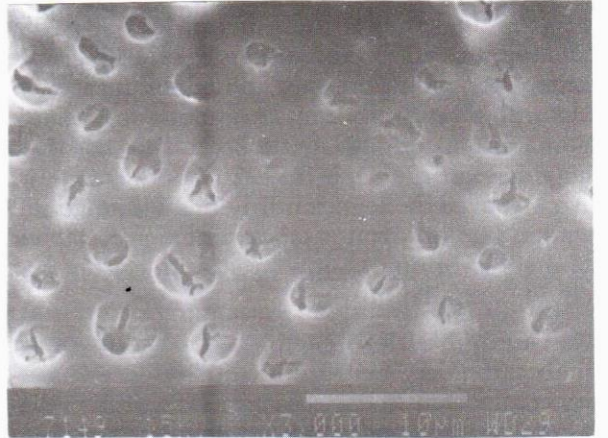
Resim 11. 30 san. maleik asit (%10) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

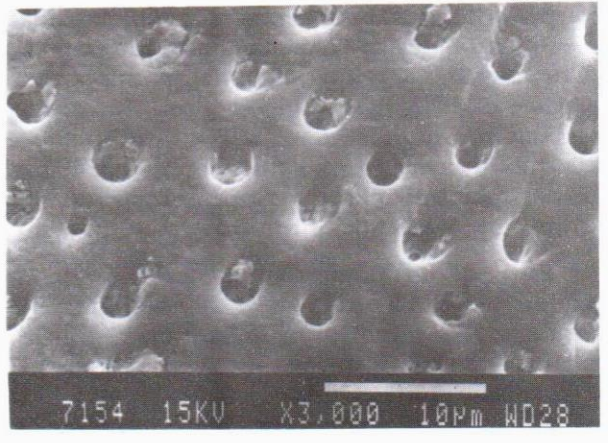
Resim 12. 60 san. maleik asit (%10) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

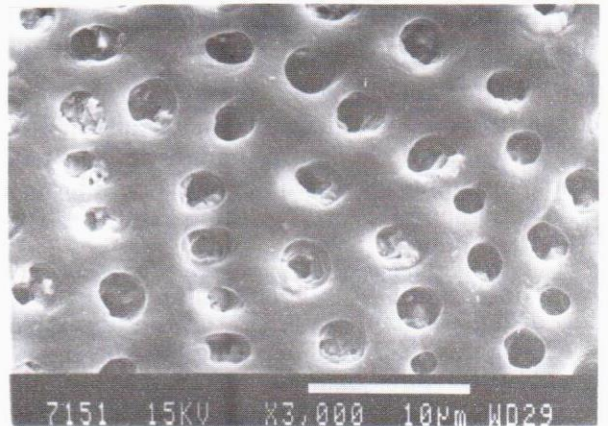
Resim 13. 15 san. sitrik asit (%10)ferrik klorid (%3) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

Resim 14. 30 san. sitrik asit (%10)ferrik klorid (%3) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

Resim 15. 60 san. sitrik asit (%10)ferrik klorid (%3) uygulanmış dentin yüzey görüntüsü

%10'lük sitrik asit, ve %3'lük ferrik klorid karışımının uygulanması sonunda, değişen sürelerle bağlı olarak belirgin farklılıklar oluştu. 15. saniye sonunda dentin yüzeyini kaplayan "smear" tabakası uzaklaşırken, kanal ağzlarını tıkayan "smear" tabakası incelmiş ve çatlaklar meydana geldi (Resim 13). 30.saniyede, kanal ağzlarındaki "smear" tabakasının kanal içlerine doğru bir miktar daha temizlendiği (Resim 14), 60. saniye sonunda ise, dentin yüzeyinden "smear" tabakasının tamamen uzaklaştığı, kanal ağzlarının genişlediği ve kanalların derin bölgelerinde bir miktar kollajen parçacıklarının kaldığı görüldü (Resim 15).

TARTIŞMA

In vivo koşullarda yeni kesilmiş dentin yüzeyinin, dentin kanallarından gelen lenf sıvısı ile nemlenmesi ve hem yüksek protein içeriği ile asit solüsyonuna tamponlayıcı etki edebilmesi, hem de asidi sulandırabilmesi konuları çok büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, in vitro koşullarda gerçekleştirilen çalışmamızın sonuçlarının in vivo şartlarda da değerlendirilebilmesi amacıyla, çekilen gönük yirmi yaş dişleri hemen %0.9'luk salin solüsyonuna konmuş ve kesimleri bir saat içinde tamamlanmıştır.

Günümüze dek pek çok çözücü solüsyonun mine ve dentin yüzeyi üzerine etkileri incelenmiştir (1,2,4,13). Dentin hazırlayıcısı EDTA (Etilen dia-min tetra asetik asit) bunların içinde en çok ele alınan, çeşitli konsantrasyonlarda incelenen materyaldir. Bu solüsyonun, Meryon ve ark.'nın kullandığı %10'luk oranı, yüzeyden "smear" tabakasını tümüyle uzaklaştırmış ve kanal ağız açıklıklarının genişlemesine yol açmıştır (14). Kuvvetli çözücü etkisi hem organik, hem de inorganik yapı üzerine etkili olmasına bağlanabilir. Bu yönde kullanılan Tubulicid materyali ile "smear" tabakasının büyük bir kısmı kaldırılırken, kanalların ağızlarındaki tıkaçların yerinde kalmasının sözkonusu olduğu bildirilmiştir (4,17).

Bitter (1990) tarafından incelenen bir diğer madde ise, %25'lik tannik asit solüsyonudur. Bu asit ile de 15 saniyelik uygulama sonunda "smear" tabakası kaldırılmış, ancak yer yer kanal ağızlarındaki kalsifiye birikinti tıkaçı korunmuş, bazı bölgelerde ise kanal ağızları orta şiddette açılmıştır (2,3).

Son yıllarda çalışmalar, pulpa dokusunun korunması amacı ile Tubulicid, %25'lik tannik asit solüsyonu gibi "smear" tabakasını kaldıran ve aynı zamanda kanal ağızlarındaki tıkaçların korunmasına yönelik uygulamalar üzerinde yoğunlaşmıştır (2,3,4,17).

Şiddetli çözücü olmayan bu materyallerin önceki çalışmalarda kullanımını nedeniyle çalışmamızda, inorganik ve organik yapıyı şiddetli bir şekilde çözebilen EDTA yerine, onun tuzu olan Na-EDTA yer almıştır.

Na-EDTA'nın formül olarak EDTA'dan farkı, dört dişli olarak tanımlanan EDTA'nın dört bağlayıcı açık uca (karboksil ucuna) sahip olmasıdır. Oysa Na-EDTA tuz şeklindedir. Bu farklılık sonucu, çözme şiddeti azalmaktadır. EDTA'nın dentin

yüzeyi üzerindeki kuvvetli aşındırıcı etkisi pulpanın zarar görmesini gündeme getirebileceğinden, bu konuya araştırmacılar şüphe ile yaklaşmaktadır (14).

Diş dokusunun yüzey aktivitesini (yüzey enerjisi) artırmak ve bu sayede bağlanma şiddetini olumlu yönde etkilemek amacıyla kullanılan asit solüsyonları, genel olarak hidroliz olayı ile parçalanmayı, çözünmeyi sağlar.

Çalışmada kullanılan %10 sitrik asit ve %3 ferrik klorid solüsyonunda, ferrik klorid organik yapı üzerine etkilidir. $Fe^3 - Fe^{2+}$ ye indirgenir. Kendisi yükselticidir. Bu sırada yükseltgenme yardımı ile hidrolize yardımcı olur ve kollajenin yapısı parçalanır. Bu parçalanma esas olarak prolin hidroksi prolin yapısındaki amino asitler arasındaki bağların yıkımı ile gerçekleştirilir. Sitrik asit ise iki karboksil grubu taşır ve bu nedenle çift dişli yapıya sahip olarak tanımlanır. Bu asit de protonu sayesinde hidrolize neden olur ve organik yapı üzerine etkilidir. Diğer taraftan, kompleksleştirme olayı ile inorganik yapıda yıkım meydana getirir (18).

Maleik asit yapı itibarıyla sitrik aside benzerlik göstermektedir. Bu nedenle iki karboksil grubu sayesinde aynı etki mekanizmasını ortaya koyabilmekte ve çift dişli organik asit olarak tanımlanmaktadır. Kuvvetli asit olmaması, kullanılabilirliğini artırmıştır.

Fosforik asit apayrı bir yapıya sahip çok kuvvetli bir asittir. Kuvvetli asit olması nedeniyle kısa zaman öncesine kadar pulpa irritasyonuna sebep olabilir düşüncesi ile uygulamaları mine dokusunda sınırlı kalmış olan bu asit, günümüzde dentin yüzey hazırlığında incelenen materyaller arasında yer almaktadır. Bu asit, protonu sayesinde polipeptit zinciri üzerinde parçalayıcı rol oynar. Aynı zamanda, fosfat kökünün fazlalığından diş yapısındaki kalsiyum fosfat yapısını, dolayısıyla kritical yapıyı bozarak etki yapar. Ca bağlayıcı özellikleri sayesinde şelat yapıcı özelliği taşır (1,4,14,15).

Bu ve buna benzer yüzey hazırlayıcı solüsyonların karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği çalışmalarda dentin için H_2O_2 , Tubulicid solüsyonu ve laktik asidin "smear" tabakasını kaldırıcı ve yüzeyi temizleyici etkileri zayıf ve az bulunurken, fosforik asit, poliakrilik asit (özellikle %40'luk), sitrik asit ve EDTA'nın çok büyük miktarda "smear" tabakasını kaldırdığı ve yüzeyi temizlediği belirlenmiştir (14,17).

Çalışmamızda, NaEDTA solüsyonu, 15 ve 30 san uygulamalarında yüzeyde bir değişiklik yaratmamış, 60 san'lik uygulamada kanal ağız bölgele-
rinin belirlenebileceği ölçüde, ince bir "smear" tabakasının yüzeyden uzaklaştırılmasına neden olmuştur. Maleik asit solüsyonu, 15 san'lik uygulama-
mada sadece kanal ağızlarının yerlerini belirle-
yecek ölçüde ince bir "smear" tabakası kaldırır-
ken, 30 ve 60 san'lik uygulamalar, artan zaman ile
doğru orantılı olarak, kanal ağızlarındaki tıkaçla-
rın daha derin bölgelerde yer almasını sağlamış-
tır.

Fosforik asit ve sitrik asit-ferrik klorid solü-
syonlarının, 15 san uygulanması ile, dentin yüze-
yindeki "smear" tabakası uzaklaştırılmış, ancak
yüzey altındaki tıkaçlar korunmuştur. 30 san uy-
gulamada, kanal ağızları bir miktar genişlemiş,
derin bölgelerde ise kanal ağızlarını kapatan biri-
kintiler varlığını korumuştur. Aynı asitlerin 60
san'lik uygulamaları, yüzeydeki "smear" tabakası-
nın tümüyle kaldırılmasına, kanal ağız açıklıkların-
ın genişlemesine ve bazı bölgelerde yüzey altın-
daki tıkaçların da ortamdaki uzaklaştırılmasına
neden olmuştur.

Uygulanan farklı solüsyonların meydana ge-
tirdikleri dentin yüzeyindeki çözümlerin farklı
şiddetlerde olmasına rağmen, süreye bağlı olarak
arttığı gözlenmiştir. Ayrıca dentin yüzeyinde

meydana gelen aşınmaların, uygulanan solüsyon-
ların yapılarına bağlı olarak farklılıklar ortaya koy-
duğu belirlenmiştir.

Çalışmamızda maksimum düzeyde "smear"
tabakasının 60 san'lik uygulamalarla kaldırılması
yanında, uygulanan asitlerin en kuvvetliden zayı-
fa doğru, sitrik asit-ferrik klorid, fosforik asit, ma-
leik asit ve en son Na-EDTA şeklinde bir sıralama-
sı elde edilmiştir.

Çalışmada, çeşitli çözücü solüsyonlar ile den-
tin yüzeyinde, farklı sürelerde farklı yüzey yapıla-
rının ortaya konması ve dentin yüzey görüntülerinin
karşılaştırılması mümkün olabilmıştır. Ancak
"smear" tabakasının tümüyle yüzeyden kaldırıl-
ması veya kaldırılmaması durumlarında, bu yüzey
özelliklerinin restorasyonun başarısını ne yönde
etkileyeceği konusunda fikir yürütmek güçtür.
Restorasyonun başarısını etkileyen, solüsyonla-
rın pulpa dokusu ile etkileşimi, solüsyonlarla elde
edilen dentin yüzeyleri ile restoratif dolgu mater-
yali arasındaki mikrosızıntı ve bağlanma şiddetle-
ri gibi konularda yapılacak pek çok çalışmaya ge-
rek vardır. Ancak, bu tip araştırmaların sonuçları
ile bu solüsyonlarla elde edilen dentin yüzeyleri-
nin SEM inceleme bulguları biraraya getirilip de-
ğerlendirildiğinde, hangi tip uygulamaların res-
torasyonun başarısı yönünden daha üstün sonuç-
lar vereceği ortaya konabilir.

KAYNAKLAR

- Berry E A, Lehr W N, Herrin H K. Dentin surface treat-
ments for the removal of the smear layer: an SEM study. *J Am
Dent Assoc* 1987; **115**: 65-7.
- Bitter N C. Tannic acid for smear layer removal: Pilot
study with scanning electron microscope. *J Prosthet Dent* 1989;
61: 503-7.
- Bitter N C. The effect of 25% tannic acid on prepared
dentin: A scanning electron microscope-methylene blue dye
study. *J Prosthet Dent* 1990; **64**: 12-6
- Bännström M, Johnson G. Effects of various condition-
ers and cleaning agents on prepared dentin surfaces: A
scanning electron microscopic investigation. *J Prosthet Dent*
1974; **31**: 423-30.
- Dawis E L, Wiczowski G, Yu X Y, Joynt R B, Gallo J.
Adhesion of dentin bonding agents after smear layer treat-
ments. *Am J Dent* 1992; **5**: 29-32.
- Eick J D, Cobb C M, Chappell R P, Spencer P, Robin-
son S J. The dentinal surface: its influence on dentinal adhe-
sion. Part I. *Quintessence Int* 1991; **22**: 967-77.
- Eick J D, Robinson S J, Cobb C M, Chappell R P, Spen-
cer P. The dentinal surface: its influence on dentinal adhe-
sion. Part II. *Quintessence Int* 1992; **23**: 43-51.
- Eick J D, Robinson S J, Chappell R P, Cobb C M, Spen-
cer P. The dentinal surface: its influence on dentinal adhe-
sion. Part III. *Quintessence Int* 1993; **24**: 571-82.
- Finger W J, Manabe A, Alker B. Dentin surface rough-
ness and bond strength of dentin adhesives. *Dent Mater*
1989; **5**: 319-23.
- Krejci L, Lutz F, Barbakow F, Katzorke R A. Adhesion
promotion by chemomechanical preparation of dentin.
Quintessence Int 1990; **21**: 435-43.
- Kurosaki N, Kubota M, Yamamoto Y, Fusayama T.
The effect of etching on the dentin of the clinical cavity flo-
or. *Quintessence Int* 1990; **21**: 87-92.
- Marshall Jr G W. Dentin: Microstructure and charac-
terization. *Quintessence Int* 1993; **24**: 606-17.

13. McInnes-Ledoux P, Austin J C, Cleaton-Jones P E. Effect of citric acid pretreatment on dentinal cavity walls. *J Prosthet Dent* 1984; **52**: 353-8
14. Meryon S D, Tobias R S, Jakeman K J. Smear removal agents: A quantitative study in vivo and in vitro. *J Prosthet Dent* 1987; **57**: 174-9.
15. Pashley D H, Ciucchi B, Sano H, Horner J A. Permeability of dentin to adhesive agents. *Quintessence Int* 1993; **24**: 618-31.

16. Powis D R. Improved adhesion of a glass ionomer cements to dentin and enamel. *J Dent Res* 1982; **61**: 1416-22.
17. Shortall A C. Cavity cleansers in restorative dentistry. *Br Dent J* 1981; **150**: 243-7.
18. Windholt M The Merck Index 10th ed Rahway, N Y Merck USA 1983: 331.

Yazışma adresi:

*Doç Dr Yasemin Benderli
İ Ü Diş Hekimliği Fakültesi
Konservatif Diş Tedavisi Bilim Dalı
34390 Çapa - İstanbul*